

BATI AVRUPA TÜRKLERİNİN ÇOCUKLARININ TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
(İKİ DİLLİ EĞİTİM VE BERLİN MODELİ)
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

*Cemal YILDIZ**

ÖZET

Bilindiği gibi 1960'lı yıllardan itibaren başta Almanya olmak üzere ülkemizden yurt dışına başlayan iş gücü göçünün 40. yılına ulaşılmış bulunmaktadır. Geçtiğimiz 40 yıl içerisinde yurt dışında yaşayan Türklerin bir çok sorunu ortaya çıkmıştır ve bunlardan önemli bir kısmı da hâlen devam etmektedir. En başta gelen ihtiyaçlardan bir tanesi çocukların eğitimidir. İki bölümden meydana gelen bu çalışmanın birinci bölümünde, yurt dışındaki Türk çocuklarına yönelik Türkçe ve Türk kültürü derslerinin nasıl ve kimler tarafından karşılandığı konularına açıklık getirilmekte ve en fazla Türk öğrenci bulunan Almanya'nın Berlin eyaletindeki durum en son istatistik bilgilerine dayanılarak ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde ise iki dilde eğitim veren ve Berlin modeli olarak adlandırılan Türk-Alman Devlet Avrupa Okulunun doğuşu ve bu sistemin öğrencilere kazandırdıkları yanında, Avrupa okullarındaki eğitim-öğretimin genel çerçevesi ele alınmaktadır. Her bölümün sonunda ilgili konu hakkında bazı değerlendirmeler ve önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yurtdışında Türkçe öğretimi, iki dillilik, Berlin modeli, uyum, çok kültürlülük, yabancı dil öğretimi

GİRİŞ

1960'lı yıllardan itibaren başta Almanya olmak üzere dünyanın bir çok ülkesine ülkemizden yoğun bir işçi akını başlamıştır. Daha sonraları ailelerin de gitmesiyle başlangıçta sadece kısa bir süre öngörülen çalışma arzusu kalıcı bir durum hâline gelmiş ve böylece geçen 40 yıl içerisinde yurt dışında toplumun her kesiminde azımsanmayacak bir Türk nüfusu oluşmuştur.

Başlangıçta sadece kısa bir süre çalışmak ve geri dönmek amacıyla özellikle Almanya'ya yönelen Türk işçi göçünün 40 yıl içerisinde kat etmiş olduğu

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

yolu, bu süreç içerisinde ortaya çıkan sorunları, kısaca eğitim, kültür, sosyal ve siyasal alanlardaki durumu inceleyen bir çok bilimsel çalışma yapılmıştır¹. Bu çalışmalarda konu değişik boyutları ile ele alınarak incelenmiş ve irdelenen sorunlara çıkış yolları bulunmaya ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır². Bu anlamda özellikle yurt dışındaki Türk çocuklarının eğitim sorunları en çok ele alınarak incelenen konulardan biri olmuştur³. Zira eğitim, sadece içinde bulunulan zaman dilimini içine almayan, etkileri daha sonraları da devam eden ve insanın tüm hayatını kapsayan bir olgudur. Bundan dolayıdır ki, çocuk ve çocuğun eğitiminin önemi asırlardan beri bilinmekte ve incelenmektedir. Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının eğitim problemleri konusunda yapılan bir çalışmada aynen şu görüşlere yer verilmektedir:

“... temel bir kültür anlayışından eksik olarak gelen bu gençler, Almanya'da kendi insanından kendi kültürel davranışını görememektedir. Aileleri bile kendi kültürlerinin ne olduğunu bilmemektedir. Burada geçim kaygısında olan ailelerden fazla bir şey beklenemez. Okulda birden fazla kültürün çarpıştığını gören çocuk hangi kültürel davranışı yapacağını şaşırılmaktadır. [...] Çocuklarımız Almanlaştırılmak istenmektedir. Bunu nasıl yapmaktalar? Bu Almanlaştırma işlemi önce yemek sofrasında başlamaktadır. Alman yemeklerinin Türk mutfağında daha iyi olduğu öğretilmekte, bizce yenmesi sakıncalı olan yiyecekler çocuklara yedirilmektedir. Bir okulun sınıf gezisinden edindiğim bilgiler bunlar [...] Bir Gesamtschule (Karma Lise) okulu sekreterinin açıklaması: ‘Geziye giden Türk kızlarının gezi sonrası bu bayana gelip birlikte doktor kontrolüne gitmeleri.’ Ayrıca Alman öğretmenlerin şikayetleri: ‘Türk kızları neden Alman erkeklerle arkadaşlık yapmıyor?’ Bu türden arkadaşlık yapmayan kızlar gerici ve uyumsuz öğrenciler olarak nitelenmektedir. Türk öğretmenler de bunu desteklemektedirler. Aynı okulda Türkçe derslerine giren öğrencilerden % 70’i

¹ Çetin Baytekin, *Yurt Dışında Öğrenim Gören Öğrencilere Uygulanan Türk Dili Öğretimi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1992 (Bu çalışmanın kaynakça bölümünde konuyla ilgili yapılan araştırmaların ayrıntılı listesi verilmektedir).

² Sezgin, Avrupa'daki Türk işçilerinin eğitimleri konusunda ortaya çıkan sorunları aile, okul ve sosyal çevreye bağlı olmak üzere üç ana başlıkta toplamış ve bu sorunlar hakkında ayrıntılı çözüm önerileri sunmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Osman Sezgin, “Avrupa'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi”, *Batı Avrupa Türkleri. Federal Almanya'da 30. Yıl*, Frankfurt 1992, s. 48-49.

³ Yurt dışında yaşayanların sorunlarının incelenmesi yanında geri dönüş yapan çocukların Türkiye'deki eğitim ve uyum sorunlarını da ele alan bir çok bilimsel araştırma yapılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Sezgin, *Üçüncü Neslin Eğitimi*, İstanbul 1991.

*Türkçe ve Almanca yazılı anlatımları ve genel bilgileri olmayanlardı.*⁴

Yukarıdaki alıntının çok kısa ve öz bir şekilde özetlediği gibi, yurt dışındaki vatandaşlarımızın acilen çözüm bekleyen en önemli sorunlarının başında, çocuklarının eğitim sorunu gelmektedir. Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının eğitim problemleri arasında önemli yer tutanlardan bir tanesi de onlara uygulanan ana dil ve Türk kültürü öğretimi noktasında odaklanmaktadır. İki bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde, yurt dışındaki Türk çocuklarına uygulanan ve program ve uygulama bakımından çok sık eleştirilen Türkçe ve Türk kültürü öğretimi, ikinci bölümde ise Almanya'nın Berlin eyaletinde başlatılan ve eğitim alanında atılan olumlu adımlardan bir tanesi olarak değerlendirilebilecek olan iki dilli (Türkçe-Almanca) eğitim modeli ve bu modelin uygulamaya yönelik bazı özellikleri ele alınacak ve her bölümün sonunda bu konular hakkında bazı gözlem ve çözüm önerileri sunulacaktır.

1. BÖLÜM

1.1 Yurt Dışında Türkçe Öğretiminin Genel Çerçevesi

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının her türlü hizmetinin karşılanması görevini kanunlarımız devlete yüklemiş ve koruma altına almış bulunmaktadır. Nitekim anayasamızın 62. maddesi "*Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının, sosyal güvencelerinin sağlanması, ana vatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gerekli tedbirleri alır*" hükmüyle, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın her alandaki ihtiyaçlarının giderilmesini, bu çerçevede özellikle çocuklarının eğitimi için gerekli tedbirleri alma görevini devletin üstlendiğini açıkça belirtmektedir. Aynı şekilde Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 59. maddesi de, Türk vatandaşlarının yurt dışında eğitim, öğrenim ve ihtisas görmeleriyle ilgili devlet hizmetlerinin düzenlenmesinden Milli Eğitim Bakanlığını sorumlu tutmaktadır. Bu hükümler gereği değişik zamanlarda ilgili ülkeler ile uluslar arası kültür anlaşmaları yapılmıştır. Belirli yılları kapsayan bu anlaşmalar, süreleri bitiminde yenilenmektedir.

Geleceğimizin güvencesi olan çocuklarımızın yaşadıkları ülkede bir kimlik kazanmaları, kendi ülkelerini sevmeleri, ülkeleriyle bağlarını kuvvetlendirmeleri, yurtlarına döndüklerinde kolayca uyum sağlamaları ancak Türkçe, Türk kültürü dersleri ve sosyo-kültürel etkinliklerin etkin bir biçimde yapıl-

⁴ Çetin Baytekin, "Hesapta Silinip Gitmek de Var Almanlaşmak da", *Milliyet* Gazetesi Berlin eki. 22 Nisan 1985.

masıyla gerçekleştirilebilir. Bu amaca yönelik olarak Türkiye Cumhuriyetinin ülkelerle yaptığı anlaşmalarla çocuklarımızın ana dilde eğitim alabilmeleri esasen sağlanmıştır. Yurt dışında ana dil eğitimi, Milli Eğitim Bakanlığının 15.6.1981 tarih ve 3888 sayılı onayı gereğince yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının, kendi kültürlerini ve kimliklerini tanıma, koruma ve geliştirmelerini hedefleyen Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 29.12.1981 tarih ve 1233 sayılı kararı ve bakan onayı ile kabul edilen “Türkçe ve Türk Kültürü Dersleri Programları” doğrultusunda verilmektedir⁵. Almanya ve Türkiye hükümetlerinin bu konuyla ilgili imzaladıkları anlaşma 1957⁶ tarihlidir ve bu anlaşmanın 1. ve 4. maddesi ana dil derslerinin verilmesiyle ilgilidir. Madde 7’de bu derslerin haftada 5 saati geçmeyeceği belirtilmiştir. Bu anlaşmanın yürütülmesiyle görevlendirilen Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. toplantısını 21-23 Şubat 2001 tarihinde Berlin’de gerçekleştirmiş ve toplantıda ele alınan konular imzalanan bir protokol ile kamuoyuna ilan edilmiştir. Protokolün dil eğitimi ile ilgili bölümlerinde aynen şu ifadeler geçmektedir:

“(Madde 6) Taraflar, Almanya’da yaşayan Türk gençlerine ve çocuklarına hem Türkçe hem de Almanca dilinde yeterli eğitim olanakları sağlanmasının, bu vatandaşlarımızın buldukları topluma saygın bireyler olarak entegrasyonu⁷ için gerekli olduğu hususunda görüş birliği içinde olduklarını teyid etmişlerdir. (Madde 7) Taraflar Almanya’daki Türk çocuklarına yönelik olarak verilmekte olan Türkçe ve Türk Kültürü derslerinde gerileme olduğunu tespit etmişlerdir. Her iki taraf da Türkçe ve Türk

⁵ *Yurt Dışındaki İşçi Çocukları İçin Türkçe-Türk Kültürü ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1986.

⁶ 8 Mayıs 1957 tarihli Türk-Alman Kültür Anlaşması’nın yürütülmesiyle görevlendirilen Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. toplantısını 21-23 Şubat 2001 tarihinde Berlin’de gerçekleştirmiş ve toplantıda ele alınan konular imzalanan bir protokol ile kamuoyuna ilan edilmiştir.

⁷ Almanca “Integration” kelimesi sosyolojik manada “Duden Deutsches Universalwörterbuch”da şu şekilde açıklanmaktadır: “*Tek tek bireylerden oluşan bir grubun ya da çokluğun toplumsal ya da kültürel bir bütün hale getirilmesi*” (bkz. Duden Universalwörterbuch, Mannheim 1996, s. 772). Kavram, bu anlamıyla sonu asimilasyona varan bir süreci anlatmaktadır. Bize göre bilimsel çalışmalarda ve özellikle de resmî dökümanlarda bu kelimenin yerine Almanca “Anpassung” kelimesinin kullanılması daha uygun olacaktır. Zira, Alman diliyle yazılmış hemen bütün sosyoloji sözlüklerinde “Anpassung” maddesi bulunmasına rağmen “Integration” kelimesine yer verilmemektedir. Nitekim, Almanca yazılmış ve yabancı işçilere ilişkin çok tanınmış 119 ayrıntılı makeden oluşan “Handwörterbuch Ausländerarbeit. Hrsg. Von G. Auernheimer, 1985, Basel” adlı sözlükte “Integration” maddesi bulunmamaktadır.

Kültürü derslerinin yoğunlaştırılmasının Türk vatandaşlarının kimliklerini ön plâna çıkarılmasına katkıda bulunacağını belirtmiş, Türk tarafı ayrıca, bu hususun entegrasyon sürecini de güçlendireceğini ilave etmiştir. Türk tarafı, Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin öğrencileri bağlayıcı olması ve bu derslerin not ile değerlendirilmesi arzusunun beyan etmiştir.⁸

Ana dil eğitimi derslerinin verilmesi dışında ayrıca birçok ülkeyle yapılan ikili anlaşmalar sonucu Türkçe'nin ikinci yabancı dil olarak seçmeli dersler arasında yer alması da sağlanmıştır. Bu nedenle, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın çocukları ile Türkçe'yi ikinci yabancı dil olarak seçmek isteyen öğrenciler için “Yabancı Dil Olarak Türkçe Dersi Öğretim Programı”⁹ hazırlanmış ve bu program bulunulan ülkenin 6. sınıfından başlayıp 11. sınıfa kadar devam edecek şekilde düzenlenmiştir.

Yabancı çocukların eğitimi ile ilgili anlaşmalarda Unesco, daha önceki bir tarihte (1954) bir çocuğun ana dilini öğrenme ve mükemmelleştirme zorunluluğunu ileri sürmüştür. 14.5.1964 tarihinde toplanan Federal Almanya Kültür Bakanları Konferansı'nda, göçmen işçi çocukları için okul programlarına ana dil derslerinin konulması kararı alınmıştır. Federal Almanya Eyalet Eğitim Bakanları Daimi Konferansı 14, 15 Mayıs 1969 ve 3 Aralık 1971 tarihli kararlarla eyaletlerin eğitim yöneticilerine, yabancı çocukların öğretimine ilişkin uygun önlemlerin alınmasını tavsiye etmiştir. Aynı kurul 8 Nisan 1976 tarihinde aldığı kararla, yabancı çocukların Alman okul sistemine tam uyumlarının sağlanmasına ve aynı zamanda onların ülkeleri ile olan dil, kültür ve tarih bağlarının korunup beslenmesine gayret edilmesini tavsiye etmiş ve Türk dilinin öğretim programları içinde yer almasına karar verilmiştir¹⁰.

⁸ “Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. Toplantısı Protokolü”, Berlin: 21-23 Şubat 2001, Madde 6-7.

⁹ *Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999.

Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999.

(Daha önce tek bir program içerisinde ele alınan Türk Kültürü ve Yabancı Dil Olarak Türkçe programları 1999 yılında ayrı ayrı taslaklar olarak hazırlanmış ve ilgililerin görüşleri alınmak üzere gerekli yerlere ulaştırılmıştır. Bu çalışmada söz konusu taslaklardan faydalanılmıştır.)

¹⁰ Kultusministerkonferenz-KMK, 1976, s. 1-4, aktaran: Ünal Akpınar, “Zur Schulsituation der Kinder ausländischer Arbeitnehmer.” *Zur Integration der Ausländer im Bildungsbereich-Probleme und Lösungsversuche 40*. Hrsg. von Langenohl-Meyer; Wöneskes; Bendit; Blasko; Akpınar; Ving. München: Juventa Verlag, 1979, s. 107.

Günümüz Almanya okul sistemi içinde müfredat programlarında “Türkçe Dil Dersleri” uluslararası kültür anlaşmaları doğrultusunda isteğe bağlı olarak 5. ve 6. sınıflarda “Birinci Yabancı Dil” olarak haftada 5 ders saati ve 7-10. sınıflarda 4-5 saat¹¹ arasında değişirken, “İkinci Yabancı Dil” olarak 3-4 saat arasında verilmektedir.¹² Ayrıca 1991/92 öğretim yılında yapılan değişiklikle ana dili Türkçe olan öğrencilerin 10-13. sınıfları kapsayan lise döneminde de ikinci yabancı dil olarak Türkçe’yi seçmeleri mümkün olabilmıştır¹³. Böylece Türkiye-Federal Almanya hükümetleri arasındaki ikili anlaşmalara dayalı olarak, 1980 yılında imzalanan protokol ile Türkçe’nin ikinci yabancı dil olarak konulması sağlanmıştır. Türkçe’nin ikinci yabancı dil olarak seçilme uygulaması Almanya’nın bazı eyaletlerinde orta öğretim seviyesinde devam etmektedir. 1980 yılında Cumartesi okulları dışında Federal Eğitim Bakanlığı etnik diller için bazı orta dereceli okullarda Türkçe dersini seçmeli yabancı dil olarak koymuştur.

Söz konusu dersler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından görevlendirilen öğretmenler ile eyalet yönetimi olan ülkelerde eyalet yönetimi tarafından görevlendirilen Türk öğretmenlerince verilmektedir. Dersler, öğrenci velilerinin isteği üzerine en az 15 öğrencilik bir sayıya ulaşıldığında günlük ders saatleri içinde haftada 3 saat olmak üzere yapılmaktadır. Türkçe sınıflarındaki öğrencilerin bilgi ve sınıf düzeyleri aynı değildir. Yani öğretmenin sınıfta değişik seviyede öğrencilerle ders yapması gerekmektedir. Bu durum birleştirilmiş sınıf gibi düşünülmektedir. Genellikle bu dersler, öğleden sonraları, bulunulan ülkedeki öğrencilerin din ve ahlak eğitimi aldığı saatlerde verilmektedir. Diğer 2 saatlik dersin ne zaman okutulacağı okul müdürünün tasarrufuna kalmaktadır. Bu dersler, genellikle dinlenme saatlerinde ve hafta sonu tatillerine rastlandığından öğrenciye ilave bir yük getirmektedir.

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının ana dil eğitimi almalarının okul başarılarını artırdığı gözlenmiştir. Zira öğrencilerin Türkçe’yi kavramaları buldukları ülkenin dilini de iyi kavramaları demektir. Çünkü bu dilde öğrenilenler diğer dilde de öğrenilenlere yarar sağlar. Diğer yandan çeşitli nedenlerle ülkelere dönen gençler, ana dil derslerini almışlarsa hem kimliklerini

¹¹ *Vorläufiger Rahmenplan für Unterricht und Erziehung in der Berliner Schule*. Türkisch als 1. Fremdsprache. Klassenstufe 5-10. Berlin: Der Senator für Schulwesen., 1982, s.1.

¹² *Vorläufiger Rahmenplan für Unterricht und Erziehung in der Berliner Schule*, Türkisch als 2. Fremdsprache. Klassenstufe 7-10. Berlin: Der Senator für Schulwesen, 1979, s. 1.

¹³ *Vorläufiger Rahmenplan für Unterricht und Erziehung in der Berliner Schule*, Gymnasiale Oberstufe. Fach Türkisch. Berlin: Senatsverwaltung für Schule, Berufsbildung und Sport, 1991, s. 1.

korumuş hem de uyumlarını kolayca sağlamış olmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin, bu dersleri almaları önerilmektedir. Bu derslerden alınan notlar karneye yazılmakta, ancak sınıf geçmelerini etkilememektedir.

Çocuklarının Türkçe ve Türk Kültürü derslerine girmesini isteyen veliler okullara müracaat etmekte ve bu isteklerini bildirmektedirler. Ancak Türkçe derslerine gerek veliler gerekse öğrenciler tarafından pek fazla ilgi gösterilmediği bir gerçektir. Bunun bir çok nedeni sıralanabilir. Derslerin genelde birleştirilmiş sınıflarda yapılması ve öğleden sonraları okulun boş olduğu saatlere konulması öğrenciyi motive etmemekte, bu da derse devamı düşürmektedir. Diğer bir neden ise, Türkçe derslerinde kullanılan ders araç gereçleri, işlenen konular ve bu konuların ele alınış biçimindeki tutum olabilir. Zira görüştüğümüz bir çok öğrenci, “Alman okullarında ilginç ve zevkli ders araç gereçleri ve ders kitaplarıyla çalışıyoruz, ama Türkçe derslerimiz çok sıkıcı geçiyor, kitaplarımız ya yok ya da bizi ilgilendirmeyen konularla dolu, biz de Türkçe derslerine katılmıyoruz” gibi ifadeler kullanmaktalar. Gerçekten de yurt dışındaki Türk çocuklarının Türkçe dersleri için günümüz şartlarına ve Almanya’da yaşayan insanların ihtiyaçlarına göre hazırlanmış program ve ders kitaplarının eksikliği hissedilmektedir. Diğer taraftan, yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, Türkçe derslerinde okullarda mevcut eğitim araçlarının eğitim ve öğretimde kullanılma oranının %12, kullanılmama oranının ise % 88 olduğu ortaya çıkmıştır¹⁴. Elde edilen veriler Türkçe derslerinin eğitim araçları ile zenginleştirilip sunulmadığını ve Türkçe öğretmenlerinin okullardaki eğitim ortamından gereği gibi faydalanmadıklarını göstermektedir. Bu da haklı olarak öğrencilerin istek ve motivasyonunu kırmakta, sonuç olarak da Türkçe derslerine olan ilginin azalması durumu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen yasalar ve alınan kararlara rağmen geçmiş yıllarda yurtdışında yapılan Türkçe dersleri uygulamaları istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Alman makamları tarafından yapılan açıklamalara göre bunun nedeni, Türkçe dersini verecek yeterli üniversite mezunu olmayışıdır. İlk bakışta haklı gibi görünen bu gerekçenin tam olarak gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Almanya genelinde olduğu gibi özellikle Berlin’de Berlin Senatosu 1973-1984 yılları arasında Türk çocuklarını okutmak için sanat okulu mezunu, orta okul mezunu vb. gibi kişileri Türkçe öğretmeni olarak tayin edebilmiştir. 1992 yılı itibarı ile Berlin’de Berlin senatosunca atanmış 235 kadar Türk öğ-

¹⁴Çetin Baytekin, *Yurt Dışında Öğrenim Gören Öğrencilere Uygulanan Türk Dili Öğretimi*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s. 208.

retmen bulunmaktaydı. Bugün bu sayı 90 civarındadır. Baytekin¹⁵ özellikle Berlin'deki Türkçe dersleri veren öğretmenlerle ilgili şöyle ilginç bir tespitte bulunmaktadır: “Demek ki bu öğretmenlerin çoğu yüksek okul mezunu değildir. Bu öğretmenlerin çoğunluğunun Türk azınlıkları veya siyasî yönden belli eğilimleri olanlardan oluştuğu gözlenmektedir. Türkçe dersleri başlangıçtan beri bir grup Türk öğretmenin hegemonyasındadır. Bu öğretmenlerin öğrenimleri hakkında kesin veriler yoktur”. Aynı konuda daha bir çok araştırmada benzer görüşlere yer verilmektedir¹⁶.

Türk Dili öğretiminde kullanılacak okul kitapları konusunda uzun süreden beri gelen bir tartışma vardır. Almanya'nın hiç bir eyaletinde okul kitabı ve Türkçe ana dil dersleri niteliğinde kitap pazarı olmadığından derslerde okutulan belli bir ders kitabı ve öğretim materyali bulunmamaktadır. Bazı okullarda Türkiye'de kullanılan Türkçe okul kitaplarının ana dil derslerinde okutulması uygun değildir. Zira Almanya'da yaşayan Türkler birbirinden farklı iki kültür arasında bulunmaktadır. “Gurbet çocukları, aileden aldığı kültürle yaşadığı ülkenin kültürü arasında bocalamış, sonuçta ikisine de uyum sağlayamamıştır... Çünkü çocuklar, okulda, evde, sokakta başarılı olacak kadar ne ana dilini ne de yaşadığı ülkenin dilini bilmektedirler. İkinci dezavantaj ise, Türkçe'yi de gerektiği kadar öğrenmemiş olmalarıdır. Her iki dilin de yeterince bilinmeyişi yüzünden işçi çocukları eğitim basamaklarında başarısız duruma düşmüştür¹⁷. Akpınar ve diğer bir çok araştırmacının da belirttiği gibi, “Türk çocukları Almanya'da eğitim-öğretimde akültürasyon ve karakter erozyonuna uğratılmaktadır.”¹⁸ Bu konuda Türk dili, Türk kültürü ile ilgili olan derslerin içeriğinin yeterli olmadığı ve bu derslerin aynı zamanda kişilik gelişmesine de yardımcı olabilecek bir takım değer yargılarının da içine alınabileceği dersler olarak düzenlenmesinin gerekliliği ön plâna çıkmaktadır. Diğer taraftan Almanya'da yazılan ve bazı okullarda okutulan ders kitapları da bir çok araştırmacı tarafından eleştirilmiştir. Eleştirmenlere göre, her dersin bir amacı olmalıdır. Fakat “Türkçe Dil ve Okuma

¹⁵ Baytekin, *a.g.e.*, s. 80-81.

¹⁶ Örneğin Sezgin yapmış olduğu araştırmada şöyle demektedir: “İllegal yolla Avrupa'ya giden örgüt elemanları Eyalet Senatolarınca Türk çocuklarına öğretmen olarak atanmışlardır. [...]” Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Sezgin, “Avrupa'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi”, *Batı Avrupa Türkleri. Federal Almanya'da 30. Yıl*, Frankfurt 1992, s. 50.

¹⁷ Ursula Neumann, “Federal Almanya'daki İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri” *Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları*, Çev.: İnci San, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi, 1979, s. 22-23

¹⁸ Ünal Akpınar, v.d. *Pädagogische Arbeit mit ausländischen Kindern und Jugendlichen*. München: Juventa Verlag, 1977.

Kitapları'nın¹⁹ amacı açık değildir. Yazarlar kitaplarda çizmek istedikleri insan tipini açıkça ortaya koymamaktadırlar. Bu nedenle de konu ve metinler yamalı bohçaya dönüştürülmektedir²⁰. Ders kitaplarında yurt dışındaki çocuklara çevre olumlu bir şekilde verilmemektedir. Ancak en önemli tehlike, yetiştirilecek kuşaklarda bir boşluk yaratılmasıdır. Ana dil öğretiminin temel amacı bir dil ve zevk terbiyesi; yani dilimizi iyi kullanıp anlama, güzellikleri kavrayıp, güzellikler yaratma alışkanlığı kazandırmasıdır²¹. Ancak söz konusu Türkçe ders kitaplarında genellikle güzellikler değil, kötümserlik, bireyi şaşırtma, çevreye hınç duyma, ezilme duygusu içinde bunalım yer almaktadır²².

Bu yüzden Türkçe ders kitapları; öğrenciyi, kendi kendine yorum yapma karar verici, eleştiri gücünü geliştirici, kültürler arasında, Almanca ve Türkçe dil yapı özellikleri yönünden birbirini destekleyici ve çocuğun şahsiyetini kazanmasına yardımcı olmalıdır²³. Metinler, öğrenciyi araştırmaya yöneltmeli ve öğrenci seviyesine uygunluğunun sağlanması ve titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Ders kitapları çağın koşullarına uygun bir biçimde düzenlenmeli ve alanın uzmanlarından oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmalıdır.

Türkçe derslerine ilginin azalmış olmasında diğer önemli bir faktörün ise, velilerin gerek yoğun iş temposu gerekse dil ve diğer problemlerin de etkisiyle genelde çocuklarının okul ve eğitim problemleriyle gerektiği kadar ilgilenmeme gibi tutumları olduğu düşünülebilir.

Ancak özellikle yurt dışında yaşayan insanlar için Türk dili ve kültürü derslerinin önemi son derece büyüktür. Dil, insanın kendi öz kültürü ile bağını devam ettirmesini sağlayan en önemli araçlardan birisidir. Dil, bir milletin kültürünü oluşturan en önemli temel taşıdır. Dilin kaybı, bir insan açısın-

¹⁹ Burada bahsedilen "Türk Dili ve Okuma Kitabı" Adnan Binyazar ve İncila Özhan adlı yazarlara Berlin Eğitim Senatörlüğü tarafından 1982-1985 yılları arasında yazdırılmıştır ve 5. sınıftan 10. sınıfa kadar okutulan 6 kitaptan oluşmaktadır.

²⁰ Oya Adalı, "Anadili Olarak Türkçe Öğretimi", *Türk Dili*, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Sayı 379, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983, s. 31.

²¹ Adnan Binyazar, "Anadili Öğretiminde Yazınsal Alanlara Açılım" *Türk Dili*, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Sayı 379;380. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983, s.59

²² Çetin Baytekin, *a.g.e.*, s.204

²³ Enise Kantemir, "Orta Öğretimde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimine Genel Bir Bakış", *Orta Öğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sorunları*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1986, s. 40; Ayrıca bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Helga Schwenk, "Fachdidaktische Zielsetzungen für den Türkischunterricht in Deutschland", *Türkisch als Muttersprache in der Bundesrepublik Deutschland. Schulbücher und Unterrichtskonzepte zwischen zwei Kulturen*. Band 49. Hrsg. Von Kerser, Pingel. Graunschweig: George Eckart Institut für internationale Schulbuchforschung, 1987.

dan kendi öz kültürüyle olan bağının da kopmasına neden olabilir. Dünya bilimini kavramakta ana dilin önemi bugüne kadar hep vurgulanmıştır. Ana dilin yardımı ile bilimsel olgular kazanılır, ana dil olmadan matematik kavramak mümkün değildir²⁴. Ana dil diğer bilimler içinde Fen Bilimleri, Sosyal Bilimleri öğrenmeye, bilimsel prensipleri kavramaya yardımcı olur ve böylece, bireyin kendini çevreleyen dünyayı algılamasına ve sağlıklı düşünmesine yardımcı eder²⁵. Dile yeterince hakim olamama çocuktaki öğrenme oluşumunu da etkilemektedir. Çocuk ana dili ile öğretime katıldığında okul başarısı etkin bir biçimde etkilenmektedir²⁶. Araştırmacıların elde ettikleri sonuçlara göre dil seviyesi çocuğun gelişmesine, okul içindeki başarı ve sosyal davranışlarına etki etmektedir. Bu etki, dile yeterince hakim olan öğrencide pozitif, yeterince hakim olamayan öğrencide negatif olmaktadır²⁷. Bu sebepten dolayıdır ki, gerek yurt dışındaki Türk vatandaşlarının gerekse anayasa ve kanunlarımıza göre onların her alandaki ihtiyaçlarıyla ilgilenme görevi olan devletimizin özellikle çocukların ana dillerini unutmamalarına son derece özen göstermesi gerekir.

1.2 Berlin Eyaletinde Durum

Yaklaşık 170-180²⁸ bin arası vatandaşımızın yaşadığı Almanya'nın Berlin eyaletinde ilk ve orta öğretim okullarına devam eden (Alman ve yabancı) toplam öğrenci sayısı 492071'dir²⁹. Bu öğrencilerin okul türlerine göre dağılımı ve bunlar arasındaki Türk öğrencilerin sayıları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

²⁴ Helga Pfundt, "Muttersprachliches Weltbild und die Entwicklung wissenschaftlicher Vorstellung", *Der Deutschunterricht* Hrsg. von Wilhelm Dehn, Hartmut Eggert, u.a. Jahrgang 34. 1/82. Klett Verlag, 1982, s. 9-19.

²⁵ Bkz. *a.g.e.*, s. 19-25.

²⁶ Ünal Akpınar, "Zur Schulsituation der Kinder ausländischer Arbeitnehmer", *Zur Integration der Ausländer im Bildungsbereich-Probleme und Lösungsversuche 40*. Hrsg. von Langenohl-Meyer; Wöneskes; Bendit; Blasko; Akpınar; Ving. München: Juventa Verlag, 1979, s. 97.

²⁷ Çetin Baytekin *Yurt Dışında Öğrenim Gören Öğrencilere Uygulanan Türk Dili Öğretimi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s. 7.

²⁸ İstatistikler T.C. Berlin Başkonsolosluğu'ndan alınmıştır.

²⁹ Eğitim sistemi hakkındaki İstatistiki bilgiler Berlin Başkonsolosluğu, Eğitim Ateşliği'nden elde edilmiştir. Bu vesile ile kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

TABLO 2: Berlin Eyaleti Eğitim Sistemine Ait İstatistiksel Bilgiler 2 (1999-2000)

OKULLAR	Okullara Göre Toplam Öğrenci Sayısı	Okullara Göre Toplam Yabancı Öğrenci Sayısı	Yabancı Öğrencilerin oranı	Okullara Göre Türk Öğrencilerin Sayısı	Türk Öğrencilerin Yabancı Öğrencilere Göre Oranı	Türk Öğrencilerin Toplam Öğrenci Sayısına Göre Oranı
Okul Öncesi Eğitim	10586	3281	%30.9	1419	%43.2	%13.4
İlköğretim (Grundschule)	186333	33746	%18.1	16864	%49.9	%9
Ortaöğretim (Hauptschule)	15210	4401	%28.9	2296	%52.1	%15
Ortaöğretim (Realschule)	31045	3385	%10.9	1756	%51.8	%5.6
Karma Ortaöğretim (Gesamtschule)	56069	5863	%10.4	2857	%48.7	%5
Lise (Gymnasium)	85859	6402	%7.4	1932	%30.1	%2.2
Özel Eğitim Okulu (Sonderschule)	11516	1960	%17	903	%46	%7.8
Mesleki Okullar	95453	8587	%8.9	4905	%57.1	%5.1
TOPLAM	492071	67625	%13.7	32932	%48.7	%6.7

Yukarıdaki tablolarda ayrıntılarıyla gösterilen Türk öğrenci sayısı 2000-2001 öğretim yılında aşağıdaki şekilde artış göstermiştir:

Okul Öncesi	2454
İlköğretim	16558
Tüm Ortaöğretim	8962
Özel Eğitim	1123
Meslek Okulları	4508
TOPLAM	33605

Berlin eyaletinde 2000-2001 öğretim yılı rakamlarına göre toplam 33605 Türk öğrenciden gerek 1. ve 2. yabancı dil olarak Türkçe, gerekse konsolosluk öğretmenleri olarak adlandırılan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçilerek gönderilen Türk öğretmenlerin verdiği Türkçe ve Türk kültürü derslerine giren öğrenci sayısı sadece 2106'dır. Eğitim Ateşeliği yetkililerine göre çok

yetersiz olan bu sayı sene başındaki sayıdır ve yıl içerisinde Türkçe derslerine olan ilgi azalmakta ve derslere devam eden öğrenci sayısı çok daha aşağılara inmektedir. Bunların dışında 619 Alman öğrenci de 2. yabancı dil olarak Türkçe derslerini almaktadır ve bir Alman okulunda da Türkçe dersi lise bitirme sınavı dersi olarak kabul edilmiştir. Türk ve yabancı öğrencilerinin Türkçe dersleri hâlen Berlin Eyaletinde hükümetler arası yapılan anlaşma ve protokoller gereği 38'i T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve 90 tanesi de Berlin Senatosu'nun görevlendirmiş olduğu toplam 128 Türkçe öğretmeni tarafından verilmektedir. (Bu sayı daha önceden toplam 365 iken son yıllarda giderek düşüş göstermiştir.) Yaptığımız gözlemlere ve ateşelik yetkililerinden alınan bilgiye göre derslerde belirli bir ders kitabı ve malzemesi kullanılmamakta, bu iş daha çok öğretmenlerin becerisine bırakılmaktadır.

Yukarıda kısaca çizilen bu tablo anayasamızın devlete (Milli Eğitim Bakanlığı'na) yüklediği görevlerin ne derece etkili bir şekilde yerine getirilebildiğini (sadece Berlin eyaletindeki istatistiklerden) göstermektedir.

Yurt dışındaki Türkçe öğretiminin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik tespit ve öneriler yıllardan beri bir çok bilimsel çalışma ve toplantıda gündeme gelmiş ve ilgilere iletilmiştir. Meydana gelen yeni gelişmeler doğrultusunda bizim bu konudaki değerlendirmemiz ve görüşlerimiz ise diğerleri yanında aşağıda özetle sıralanmıştır.

1.3 Değerlendirme ve Öneriler

1- En son 1986 yılında basılmış olan ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın gerçeklerine olumlu yaklaşımı sağlayamamış görünümünü veren müfredatı yenileme çalışmalarının bir an önce bitirilerek yürürlüğe girmesi gerekmektedir. Müfredat hazırlanırken ilgili ülkelerin müfredatları da incelenerek, bu konuda uzman görüşlerinin alınması son derece önemlidir.

2- Derslerin birleştirilmiş sınıflarda yapılmasından vazgeçilmeli, öğrencilerin seviyeleri dikkate alınarak seviye sınıfları oluşturulmalıdır.

3- Bazı özel yayınevlerinin dışında Türk Milli Eğitim Bakanlığı yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına yönelik ders kitabı ve ders malzemeleri hazırlamış değildir. Başta yöneticiler olmak üzere yurt dışında görevlendirilen eğitim personeli, derslerinde kullanmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı tavsiyeli kitaplar bulamamaktadırlar. Bakanlık bir an önce yurt içinde ve yurt dışında değişik yayınevleri tarafından çıkartılmış ders kitaplarını inceleyerek uygun olanlarını tavsiye etmeli ve yurt dışındaki öğretmen ve öğrencilerin hizmetine sunmalıdır. Türk dili eğitiminde kullanılan kitaplar çağdaş ve akılcı bir dü-

şünce içinde bireyin hür düşünmesini geliştirici, öz benliğini ve kültürel kimliğini korumaya yönelik nitelikte olmalıdır. Kitapların hazırlanmasında Türk dili uzmanları, dil uzmanları, eğitimcilerin görüşlerinden yararlanılmalıdır. Ayrıca Türk dili öğretimi el kitabı hazırlanmalıdır.

4- Gerek yurt dışındaki Türk veliler gerekse öğrenciler tarafından Türkiye'den gönderilen öğretmenlerin Alman okul idareleri ve meslektaşları ile yakın ilişkiye girmediği, yabancı dil eksikliği yüzünden bazı problemlerle karşılaştığı ifade edilmektedir. Bu durum öğretmenler ve öğrencilerde motivasyon eksikliğine de yol açmaktadır. Bu konuda resmî makamların daha hassas davranarak Türk dili ve kültürü derslerinin daha verimli hâle getirilmesi yönünde önlemler alması kaçınılmazdır. Zira sadece Berlin eyaletinde toplam 33605 Türk öğrenciden sadece 2000 kadarının Türkçe dersine katılması bu konuda hangi noktada bulunduğu bir göstergesidir. Türkiye'deki ilgililerin yurt dışındaki vatandaşlarımız hakkında DPT plânlarında yer alan görüşlerden başka şeyler yapmaları ve sorunlara çözüm getirici eylemler gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

5- Türk dili öğretimi ana sınıfından başlayarak eğitimin her kademesinde sürdürülmelidir. Türk dili öğretimi verecek öğretmenler Türkiye'de etkin bir hizmet içi eğitimden geçirilmeli, bu konuda Alman-Türk hükümetleriyle üniversitelerin işbirliği yapmaları sağlanmalı ve Türkçe öğretmeni olarak Almanca bilenler tercih edilmelidir. Üniversitelerimizin Almanca ve Fransızca Öğretmenliği bölümlerinden mezun olan ve okullarda ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sınıf öğretmeni olarak atamaları yapılan Almanca ve Fransızca öğretmenlerinin yurt dışındaki okullarda Türkçe öğretmeni olarak görevlendirilmeleri son derece faydalı olacaktır. Zira bir çoğu Almanya, Fransa vb. Avrupa ülkelerinde doğmuş, Avrupa okul sistemini ve toplumsal hayatını tanıyan, dil problemi bulunmayan bu öğretmenlerin söz konusu okullarda yapacakları hizmet anayasamızın devlete yüklediği görevlerin şekilde kalmayıp daha etkin bir biçimde yerine getirilmesine katkıda bulunacaktır

2. BÖLÜM

2.1 Almanya'da İki Dilli Eğitim (Berlin Modeli)

Türkçe-Almanca Devlet Avrupa Okulu Berlin (Staatliche Europaschule Berlin)

Yurt dışındaki Türk çocuklarının eğitimi konusunda geçen 40 yıl içerisinde ortaya çıkan ve yukarıda kısmen değinilen tüm olumsuzluklara³⁰ rağmen bazı ilerlemelerin de kaydedilmeye başlaması olumlu yönde adımların da atıldığını göstermektedir. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının problemlerini çözmeye yönelik gerek Türkiye gerekse yurt dışındaki yerel hükümetler her yıl yeni kararlar almakta, yeni projeler başlatmakta ve bunları uygulamaktadırlar³¹. Bu anlamda özellikle son yıllarda eğitim alanında bazı olumlu atılımların yapıldığı ve Almanya'nın başta Berlin olmak üzere, Köln ve Münih'te faaliyette bulunan ve 2002-2003 öğretim yılında Hamburg'da da açılması plânlanan iki dilli (Türkçe-Almanca) eğitim (iki dilli okuma yazma dahil) projelerinin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Almanya'nın Berlin eyaletinde başlatılan, yabancı bir ülkede yaşamının gereği olarak diğer ülkenin dilini ve kültürünü de öğrenmek suretiyle kültürler arası iletişime de katkı sağlamayı hedefleyen Berlin Türkçe-Almanca Avrupa Okulu, bu okulda yürütülen ve Berlin modeli olarak adlandırılan iki dilli eğitim modeli ve bu modelin uygulamaya yönelik bazı özellikleri ele alınacaktır.

³⁰ Eğitim alanında yaşanan olumsuzluklardan bir tanesine örnek olarak, Türk çocuklarının yeterli derecede Almanca bilmedikleri gerekçesiyle yaşları ile aynı sınıflara alınmayışı verilebilir. Bu konuda Baytekin (1992:52) aşağıdaki gerçek olayı anlatmaktadır. *“Almanca'nın ölçülmesine Ağustos 1984 yılında bir okul müdürünün odasında olan olayı anlatarak açıklık getirelim: Gelen Türk veli okul müdürüne çocuğunu okula yazdıracağını söyler. Müdür hemen “Önce Almancasını kontrol edelim” der. Çocuğa adını sorar, çocuk suskun, çocuğa kağıt kalem verir çeşitli şekiller yapmasını ister. Çocuk verilenleri almaz, bu durumda babasına bakar. Müdür hemen veliye döner. “Bu çocuk konuşmuyor. Söyleneni anlamıyor, gördüğümüz çizgi bile çizemedi” der. Veli boynu bükük odadan çıkmak ister. Okul veli başkanı Türk olaya karışır. Çocukla önce Türkçe konuşur, çocuk gülerken cevap verir. Kağıdı kalemi verir. Müdürün söylediklerini Türkçe söyler, çocuk hemen ev, ağaç v.b. yapar, bazı harfleri çizer, sayıları 5'e kadar sayar. Olayı müdür görür. İşte bu çocuk ilkokul birinci sınıfa değil, okul öncesi sınıfa alınacaktır. Örnekte belirtilen çocuklar gibi aynı durumda olan çocuklardan pek çoğu engelliler okuluna gönderilmiştir. Türk öğretmenlerin belirttiklerine göre bu çocukların genel sorunları bu güne kadar çözümlenmiştir. İlkokula 4, 5 ve 6. sınıfa gelen Türk çocuklarının durumu da bundan farklı değildir.”*

³¹ Bu çerçevede 8 Mayıs 1957 tarihli Türk-Alman Kültür Anlaşması'nın yürütülmesiyle görevlendirilen Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. toplantısını 21-23 Şubat 2001 tarihinde Berlin'de gerçekleştirmişti ve toplantıda ele alınan konular imzalanan bir protokol ile kamuoyuna ilan edilmiştir.

Türk ve Alman çocuklarının Türkçe ve Almanca'nın bir okulda eşit seviyede iki ders dili olarak kullanıldığını her gün bizzat yaşayarak gördükleri, iki dilde şiirler, şarkılar söyledikleri, öyküler okudukları, tiyatro gösterileri yaptıkları bir ortam var mıdır sorusuna bir çok kişi "hayır" diye cevap verir. Hatta bunun da ötesine gidersek, başta okul müdürü olmak üzere tüm öğretmenlerin derslerde sürekli iki dili de (Türkçe-Almanca) konuştuklarını, Türk çocuklarının bir Alman okulunda kendi ana dillerine yer ve değer verildiğini gördüklerini ve Alman çocuklarının da onlarla birlikte, iki dilde ilk okuma yazmadan başlayarak Türkçe öğrendiklerini söylersek, buna biraz zor inanırsınız. Böyle bir ortam, Avrupa'ya başlayan Türk işçi göçünün ancak 35-40. yılından sonra deneme uygulamaları çerçevesinde de olsa gerçekleşmeye başlamıştır. Bu deneme uygulaması iki dilli "Berlin Türkçe-Almanca Devlet Avrupa Okulu"nda yürütülmektedir.

İki dilli Türkçe-Almanca Devlet Avrupa Okulu, Federal Almanya'nın Berlin eyaletinde ilk resmi adı "Berlin Devlet Avrupa Okulu" (Staatliche Europaschule Berlin- SESB; 22. Grundschule Kreuzberg) olarak 15 Şubat 1996 tarihinde eğitime başlamıştır. Okulun adı Berlin-Kreuzberg belediyesinin 24.10.2000 tarihli oturumunda "Aziz-Nesin-Grundschule Berlin" olarak değiştirilmiştir. Berlin Türkçe-Almanca Avrupa Okulu projesine, Federal Almanya Kültür Bakanları Konseyi'nin (Kultusministerkonferenz-KMK) 7 Aralık 1999 tarihinde "Derslerde Avrupa" ilkesi çerçevesinde "Berlin Devlet Avrupa Okulu projesinin... geliştirilmesi tavsiye edilir" ifadesiyle yeşil ışık yakılmıştır³². Avrupa okulu düşüncesi daha önce Berlin Eğitim Senatörlüğü uzmanlarınca, yine Berlin J. F. Kennedy Lisesi'nin uygulamaları temel alınarak hazırlanmış ve Berlin Eyalet Hükümeti tarafından onay alınmak üzere Kültür Bakanları Konseyi'ne sunulmuştu.

İki dilde birlikte öğrenme ve oynama projesi, aslında 1993/1994 eğitim öğretim yılından beri uygulanmakta olan bir model denemesidir. Bu tür okullara devam etmek isteğe bağlıdır ve ailenin talebi ve onayı gerekmektedir. Bu zamana kadar Berlin eyaletindeki okullarda Almanca yanında, toplam 9 ayrı dilde eğitim imkânı hazırlanmıştır. Bu diller, Almanca-İngilizce, Almanca-Fransızca, Almanca-Rusça, Almanca-İspanyolca, Almanca-İtalyanca, Almanca-Yunanca, Almanca-Portekizce, Almanca-Lehçe ve Almanca-Türkçedir.

³² *Deutsch-Türkische Europa-Schule- Türkçe-Almanca Avrupa Okulu-* tanıtım broşürü. Berlin: Motif Ofset, November 2000, s. 8. (Bu okulun adı resmî belgelerde Almanca olarak yazılırken "Deutsch-Türkisch" Almanca önce, Türkçe olarak yazılırken ise "Türkçe-Almanca" Türkçe önce yazılmaktadır. Biz de bu yazılış şeklini değiştirmeden aynen alıyoruz.)

Söz konusu deneme uygulamasının temel amacı, iki dilli öğrenim gruplarının bu niteliklerinin okul sistemi içine çekilmelerini sağlamak, bunun için de ders plân ve programlarının bu bağlamda iki dilli hazırlanıp uygulamaya konmasının yolunu açmaktır. Uygulamanın yapılacağı her okul, bir ana dil ve bir komşu dili³³ (Partnersprache) ile ders görecektir şekilde donatılmakta, komşu dilin öğretilmesi ile çocuğun sosyal açıdan dünyasının geliştirilmesi ve kültürel açıdan da zenginlik kazanması öngörülmektedir. Yine komşu dilin öğrenilmesi ile çocuklar, ilgili ülkenin dili ve kültürü ile tanışacak, ana dil eğitimi ile ise kendi kültür değerlerini edinecek, böylece de ulusal kimliklerini kazanacaklardır. Bu sayede *Türk çocuklarının eğitimdeki başarılarının artmasına ve Türk gençlerinin Alman toplumuna entegrasyonuna büyük katkı sağlayacağına inanılmaktadır*³⁴.

Derslerde ve ders dışı etkinliklerde kültürler arası eğitimin ilkeleri ön plâna çıkarılarak çocukların karşılıklı kültürel deneyim kazanmaları ve buna bağlı olarak birbirlerine ve kendileri gibi olmayanlara hoşgörü ile yaklaşmaları amaçlanmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için günlük yaşam biçimleri, gelenek ve görenekler, bayram ve buna benzer çeşitli etkinlikler, derslerde ya da başka fırsatlarla değerlendirilip konuşturularak kültürler arası eğitime katkıda bulunmaktadır. Deneme okulu olarak bilinen “Avrupa Okulu” bir elit, başka bir deyişle seçkinler okulu olarak düşünülmemiştir. Bu okullar çeşitli dillerin bulunduğu, içinde iki dilde kültürler arası eğitimin gerçekleştiği, herkese açık devlet okullarıdır ve Berlin okul sisteminin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmektedirler.

Uzun bir tartışma ve hazırlık aşamasından sonra 1992/93 öğretim yılında Berlin'in çeşitli ilçelerinde 6 okul ve 12 ana sınıfı ile başlayan ilk uygulamalar, seçilen okulların bünyesinde “Avrupa Sınıfları” adını aldı. Başlangıçta Almanca-İngilizce, Almanca-Fransızca ve Almanca-Rusça Avrupa Okulu olarak yola çıkan bu uygulamalar, zamanla Almanca-İtalyanca, Almanca-İspanyolca, Almanca-Yunanca, Almanca-Türkçe, Almanca-Portekizce ve en son olarak da Almanca-Lehçe dillerine de yayıldı. Şu anda Berlin'de Avrupa okulları toplam

³³ Almanca “Partnersprache” kelimesinin Türkçede, “kardeş dil” olarak karşılanması daha uygun olabilirdi; ancak Türkçe-Almanca Avrupa okulu modeli ile ilgili metinlerde bu kelime karşılığında “komşu dili” kullanıldığından biz de bu karşılığı devam ettirmeyi uygun görüyoruz.

³⁴ *Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. Toplantısı Protokolü*, Berlin: 21-23 Şubat 2001, Madde 10.

9 ayrı dilde, 14 okulda ve 2300'den fazla öğrencinin katılımıyla eğitim çalışmalarını yürütmektedirler³⁵.

Öteki Avrupa okullarından farklı olarak, Türkçe-Almanca Avrupa Okulu, en başta Almanca-Türkçe bir grup velinin çok yoğun mücadelesi sonucu kurulabilmiştir. Velileri bu mücadelelerinde başta T.C. Berlin Başkonsolosluğu olmak üzere zamanın Kreuzberg Eğitim Müdürü ve kimi siyasî parti yetkilileri ile Türk Veliler Birliği gibi kuruluşlar desteklemiştir. Bu kadar yoğun bir kamuoyu desteği gerekiyordu, çünkü zamanın Eğitim Senatörlüğü yetkililerine göre “Türk çocukları için şimdiye değin çok şeyin yapıldığı, sıranın artık öteki çocuklarda olduğu...” düşüncesi ya da ön yargısı yaygındı. Ancak bütün bu zorluklara rağmen, başlangıçtaki alt yapı hazırlıklarının da bizzat veliler tarafından yüklenilmesiyle 16 öğrencili ilk ana sınıfı 8 Ocak 1996, ikinci ana sınıfı ise 15 Şubat 1996 günü öğretime başlamıştır. İlk başlayan öğrenciler bugün 6. sınıfa devam etmektedirler. 2000-2001 öğretim yılı itibarı ile okulda 23 öğretmen ve 16 eğitimci görev yapmıştır. Her sınıf seviyesinde iki şube olmak üzere 2000-2001 öğretim yılında hazırlık sınıfından 5. sınıfa kadar okulda toplam 280 öğrenci ders görmüştür. Bu sayı 2001-2002 yılında yapılan yeni kayıtlarla toplam 340 öğrenciye ulaşmıştır. 2001-2002 ders yılında 25 öğretmen ve 17 eğitimci okulda görev yapmaktadır. Bu ders yılında 3. hazırlık sınıfının da açılmasıyla şube sayılarının üçe çıkarılması plânlanmıştır³⁶.

2.2 “Avrupa Okulları”nda Eğitim-Öğretimin Genel Çerçevesi

“Avrupa okulları”nın ana sınıflarında 16, diğer sınıflarda ise her sınıfta 24-26 öğrenci ile eğitim yapılmaktadır. Bu öğrenci sayısının yarısının ana dili Almanca, diğer yarısının ise (Türkçe-Almanca Okulu'nda) Türkçedir. Okula beklenenden fazla talep söz konusu olduğundan kimlerin kayıt yaptırmaya hak kazanacağı kura ile belirlenmektedir.

Avrupa okulları, Berlin okul sisteminin bir parçası olduğu için bu okullarda da Berlin eyaleti okulları için hazırlanmış “Ders Programları” (müfredat) geçerlidir. Ancak bu müfredatlarda belirlenmiş esaslar, Avrupa okullarının özel şartlarına uydurulmakta ve böylece bu okulların amacına uygun olarak her iki dili ve kültürü kapsayan kültürler arası içeriklerin derslerde konuşturulması ve işlenmesine gayret sarf edilmektedir. 5. sınıfa gelindiğinde diğer bir yabancı dilin öğrenimi başlamaktadır. Almanca-Türkçe Okulu'nda üçüncü dil

³⁵ *Deutsch-Türkische Europa-Schule- Türkçe-Almanca Avrupa Okulu-* tanıtım broşürü, Berlin: Motif Ofset, November 2000, s. 9.

³⁶ <http://www.Aziz-Nesin-Grundschule.de>

olarak İngilizce öğretilmektedir. Okullardaki iki dilde eğitim ve dil öğrenme süreçlerinin ana sınıfından lise mezuniyetine kadar kesintisiz yapılması plânlanmış ve güvence altına alınmıştır.

Avrupa okulları değişik ana dilleri olan çocukların birlikte eğitilmeleri temel düşüncesi üzerine bina edilmiştir. Sınıfta çocuklar her iki dilde birbirleriyle konuşmakta, ve böylece yavaş yavaş ikinci bir dili anlamaya, okumaya ve yazmaya başlamaktadırlar. Her iki ana dil de aynı derecede kullanılmaktadır, birinin diğerine tercihi söz konusu değildir. Türkçe-Almanca okulunun en önde gelen özelliklerinden bir tanesi, toplam derslerin % 50'sinin Alman öğretmenler tarafından Almanca, diğer % 50'sinin ise Türk öğretmenler tarafından Türkçe verilmesidir. Yani çocuklar derslerin yarısında kendi ana dillerinde diğer yarısında ise komşu dilde ders görmektedirler.

TABLO 3: Avrupa Okulu'nda derslerin sınıflara göre dağılımı (Anasınıfları dahil)³⁷

Öğrenim Alanları	Ana sınıfı	Branş Öncesi Dersler				Branş Dersleri		Branş Dersleri
		1	2	3	4	5	6	
Ana dil		7	7	6	6	5	5	Ana dil
Komşu Dili		3	4	6	6	5	5	Komşu Dili
Matematik		2	5	5	5	5	5	Matematik
Resim/Müzik		4	3	3	3	3	3	Resim/Müzik
Hayat Bilgisi		4	2	3	5	1	2	Coğrafya
						2	2	Tarih/Sosyal Bilgiler
Spor		2	2	2	2	2	2	Spor
						5	5	Yabancı Dil
<i>Toplam Ders Saatleri</i>								
Ana sınıfı	21							
Branş Öncesi Dersler		22	23	25	27			
Branş Dersleri						30	30	
Bütün Sınıf düzeylerindeki takviye dersler		2	2	2	2	2	2	Takviye dersler

³⁷ *Deutsch-Türkische Europa-Schule- Türkçe-Almanca Avrupa Okulu*-tanıtım broşürü, Berlin: Motif Ofset, November 2000, s. 10.

Bu okul modelinde, ana okulunun başlangıcında erken yaşta ikinci bir dilin öğretilmesi öngörülmektedir. Diğer bir deyişle bu anlayış, yaşadıkları ortam gereği iki dilli olan çocukların her iki dilinin de erken yaşta yoğun bir şekilde teşvik edilmesi anlamına gelmektedir. Böylece 4. sınıfın sonuna gelindiğinde duyma-anlama, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin her iki dilde de, özellikle de komşu dilde öyle bir seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir ki, çocuklar 5. sınıftan itibaren başlayan branş derslerini (coğrafya, tarih, biyoloji derslerini Türkçe olarak, matematik dersini de Almanca olarak) başarıyla takip edebilsinler.

Dil edinimi açısından tabii yoldan dilin edinimi yanında okuldaki yönlendirmelerin de anlamı büyüktür. Komşu dildeki ders konuları, okul hayatındaki hareketli iletişim ortamı yanında kendiliğinden gelişen değişik öğrenme alanları ve durumlardan ortaya çıkmaktadır. Örneğin, hayat bilgisi dersindeki içeriklerin öğrenilmesi zaten dilin uygulamalı öğrenimi anlamına gelmektedir, bu durum özellikle bir yabancı dilin öğretilmesi söz konusu olduğunda geçerlidir. Bilindiği gibi bir yabancı dilin derste öğrenilmesiyle ilgili öğrenci motivasyonu, öğrenilen konunun öğrenci tarafından kullanım değeri ile doğru orantılıdır. İlgi, konuyla ilgili eşya ve süreçlerin adlandırılması ve tasvir edilmesi bakımından somut gereklilikler varsa en yüksek noktaya ulaşmaktadır. İki dilli öğrenme ortamında da derslerde gerek mevcut ortamın beraberinde getirdiği özellikler, gerekse derslerde işlenen konuların içeriklerinden dolayı dil öğrenmeye yönelik motivasyonun en üst düzeye ulaştığından söz edilebilir. Dil ve kültür arasındaki yakın bağ ve bunun kültürler arası eğitim için önemi bu modeldeki esas hedeftir ve bu hedef de anlaşmayı, iletişimi ve birbiriyle ilişkiye girmeyi gerekli kılmaktadır. Zira yabancı öğrenciler için Almanca bir öğrenim dili olmanın yanında toplumsal ihtiyaç ve meslek edinme dili niteliği taşımaktadır. Bu açıdan yabancı öğrencilerin, Alman toplumuyla iyi bir etkileşime girebilmesi, toplumla kaynaşması için Almancayı yeterli düzeyde öğrenmesi son derece gereklidir. Bu amaca yönelik olarak, iki dilli derslerin ağırlık noktası, karşılıklı olarak birbirinin dil ve kültür arka plânlarını tanıma, farklı kültürel eğilimler ve yönelimler için anlayış ve merak uyandırma, yabancı ile ve yabancı olanla bilinçli ve tabii bir ilişkiye girme ana başlıklar olarak sayılabilir. Kısaca, kültürler arası becerinin edinilmesi (Kompetenz) bu modelde geleceğe yönelik en önemli anahtar özellik olarak görülebilir. Hiç Almanca bilgisi olmayan çocukların okula alınması, bu hedefleri gerçekleştirebilmede bir engel olarak görülmemektedir. Ders ortamlarında farklı kültürel eğilimler ve yorumlama biçimleri ele alınmakta, böylece kültürler arası iletişimin alt yapıları hazırlanmaktadır. Çocuklar sınıfta her iki ana dilin de ders dili olarak kullanıldığını görerek birlikte ve birbirlerinden öğ-

renmenin keyfini çıkarmaktadırlar. Sınıflarda bir öğretmen Almanca bir öğretmen ise Türkçe eğitim vermekte ve bu öğretmenler aynı seviyede yetkili ve sorumlu tutulmaktadır. Böylece gerek öğretmenler gerekse öğrenciler açısından iki dilli ve iki kültürlü bir ortam oluşmaktadır. İki dillilik ve iki kültürlülük dil ve kültür aktarıcıları olarak bizzat öğretmenler tarafından temsil edilmektedir. Çocuklar kendi ana dillerini öğreten öğretmenin şahsında bizzat kendi öz kültür ve dillerinin modelini görmekte ve böylece kendi durumlarını tanımlamakta ve kabul etmektedirler.

Aileler açısından düşünüldüğünde de Berlin iki dilli eğitim modeli özellikle Türk aileler/veliler için de büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Türk veliler çocuklarının okulunda kendileriyle aynı dili konuşan, aynı kültür davranışlarını ve değer yargılarını paylaşan öğretmenlerle daha kolay iletişime girme imkânı bulmakta ve böylece Türk aileler Alman okuluna daha kolay yaklaşma şansını elde etmektedirler. Bu yakın işbirliği de ailelere çocuklarının iki dillilik durumlarını korumalarını ve hatta daha da geliştirmelerine yardımcı olmaları fırsatını doğurmaktadır. Alman aileler de bu modelde çocuklarının iki dilli ve iki kültürlü yetişme imkânına kavuşmalarını önemsemekte ve onların bu yolla yeni öğrenme, gelişme ve olgunlaşma imkânlarına kavuştuklarını düşünmektedirler. Zira kültürler arası kompetans (Interkulturelle Kompetenz) Avrupa'da artık yeni nesillere gelecek için kazandırılması gereken en önemli kazanç ve eğitim özelliklerinden biri durumuna gelmiştir.

2.3 İki Dilli Okuma Yazma Öğretimi

Berlin Türkçe-Almanca Avrupa Okulu'nda yürütülmekte olan diğer bir çalışma da iki dilli okuma yazma öğretimidir. İki dilli okuma yazma öğretimi aslında 1980 yılında Berlin Serbest Üniversitesi'nin "Kreuzberg'deki Okullarda Kültürler Arası Eğitim" projesi çerçevesinde başlatılan ve uzun yıllardan beri devam etmekte olan bir deneme modelidir³⁸. Deneme modeline 1984 yılında Berlin Eğitim Senatörlüğü tarafından onay verilmiş ve gerekli koordinasyonlar sağlandıktan sonra ilk uygulama özellikle Türk öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu okullarda değişik kuram ve yöntemlerle başlatılmış ve en deneyimli öğretmen, pedagoğ ve dilbilimcilerden oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Bu denemeler sonucunda başarılı bulunan Türkçe-Almanca iki dilli okuma yazma öğretimi modelinin 1993 yılında yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Halen Berlin'deki 11 ilköğretim okulunda bu model uygulanmaktadır. Peki iki dilli eğitim modelinin özelliği nedir?

³⁸ *Zweisprachige Alphabetisierung und Erziehung in der Berliner Grundschule*. BİL- Berliner Institut für Lehrerfort- und -weiterbildung und Schulentwicklung, Berlin: November 1999, s. 1.

İki dilli okuma yazma öğretiminin temeli, her iki dildeki seslerin koordineli bir şekilde, birlikte öğrenilmesine dayanmaktadır. Başlangıçta okuma yazma bilmeyen Türk ve Alman çocuklarına her iki dilin alfabetini aynı zamanda öğretme düşüncesi Almanya'da yaşayan ve Türk yazı dilini ve Türkçe metinleri de Alman yazı dili ve metinleriyle aynı zamanda çözme ihtiyacından, hatta bunun bir gereklilik hâlini almasından ortaya çıkmış ve daha önce de bir çok ülkede denenmiş “diyalog pedagojisi” (Dialogpädagogik) adı verilen bir yaklaşımdan kaynaklanmıştır³⁹. Zira Almanya'da yetişen Türk çocukları, içinde buldukları iki dilli ortam dolayısıyla bazen Türkçe bazen de Almanca ifade etme ya da okuma ihtiyacını hissetmekte ve bu da ancak her iki dilin alfabetini birlikte öğrenmekle mümkün olabilmektedir.

Bu modele göre, daha önceleri 1-4. sınıflarda iki dilli (Türkçe-Almanca) okuma yazma öğretimi yapılmaktaydı, ancak son iki yılda yapılan değişiklikle Berlin okul sistemine göre ilk kademenin sonu olan 6. sınıfa kadar iki dilli eğitim yapılmaktadır. İki dilli eğitimin yapılacağı okullarda ayrıca iki dilli ana okulları da açılmaktadır. Böylece öğrenciler toplam 7 yıl iki dilde eğitim görmektedirler ki, bu süre genelde öğrencilerin branş derslerini de her iki dilde takip edebilmelerini sağlayacak yeterli bir süre olarak görülmektedir. Organizasyon bakımından sınıflara göre dersler bazen ayrı bazen de birlikte yapılmaktadır. Türk öğrenciler öğleden önce 4 ya da 5 saat Türkçe ders görmekte, diğer 5 ya da 7 saatte ise dersler tüm Alman ve Türk çocuklarının birlikte katıldıkları ve sınıfta bir Alman ve bir de Türk öğretmenin katılımıyla iki dilli ortak yapılmaktadır.

Ana okulunda haftada 12'şer saat olmak üzere bir Alman bir de Türk ana okulu öğretmeni bütün çocuklarla birlikte çalışmaktadır. 1. ve 2. sınıflarda koordineli olarak Türkçe ve Almanca yazı öğretimi başlamaktadır. Ayrıca ek olarak 5 saat Türkçe okuma yazma öğretimi yapılmaktadır. Almanca okuma yazma ise Alman çocuklarıyla birlikte 7 saat yapılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak “Birlikte Öğrenelim-Voneinander Lernen” adlı Türkçe ve Almanca okuma yazma (Alfabe) kitapları geliştirilmiştir⁴⁰.

³⁹ Diyalog pedagojisi kavramı Brezilya'da fakir ve baskı altında olan kırsal kesimde yaşayan halka okuma yazma öğretmek amacıyla açılan kampanyalarda Freire tarafından ileri atılmış ve daha sonra da oldukça taraftar bulmuş bir modeldir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Freire, P. (1972): *Pädagogik der Unterdrückten*. Reinbek:Rowohlt; Nehr, M. U.a (1988): *In zwei Sprachen lesen lernen- geht es denn das? Erfahrungsbericht über die koordinierte zweisprachige Alphabetisierung*, Weinheim/Basel: Beltz-Verlag.

⁴⁰ *Birlikte Öğrenelim-Voneinander Lernen* (1999): Neubearbeitung von Ursula Rasch;Brigitta Schnell; Ertuğrul Mut; Latife Şahin. 3. völlig überarbeitete Aufl. Berlin: BİL- Berliner Instiut für Lehrerfort- und weiterbildung und Schulentwicklung.

3. ve 4. sınıflarda Türk çocukları için verilen 5 saatlik Türkçe dersine ilaveten bütün çocuklar için iki dilde ortak 5 saatlik (özellikle) hayat bilgisi dersi verilmektedir. Bu derste kullanılmak üzere iki dilli bazı ders malzemeleri de geliştirilmiştir.

5.ve 6. sınıflar için 8 saatlik Türkçe dersi öngörülmüştür. Bu sene ilk 6. Sınıf eğitimi veren okulda, ortak derslerin dağılımı ve branş derslerinin durumu henüz tam olarak belirlenmemiştir, bu konulardaki denemeler devam etmektedir (örneğin, tarih, biyoloji, coğrafya gibi derslerin kaç saat ve hangi dillerde yapılacağı, vs.). Ancak bu sınıflarda Türk dili ve edebiyatının da ders konusu yapılması düşünülmektedir.

Alman çocukları için Türkçe, içinde yaşadıkları çevre gereği bir komşu dili konumundadır. Zira bugün Berlin Eyaletinde yaklaşık 180 bin civarında Türk vatandaşı yaşamakta ve bu sayının büyük bir kısmı da Kreuzberg, Neuköln, Wedding gibi belirli semtlerde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla bu bölgelerin bazı okullarında Türk öğrenci sayısı neredeyse Alman öğrencilerin iki katına kadar çıkmış bulunmaktadır. Bu uygulama ile Alman çocuklarına Türk çocuklarıyla birlikte ortak dersler yapma imkânı sağlandığı gibi, ayrıca sadece Alman çocuklarına mahsus olmak üzere haftada 2 saatlik Türkçe dersleri de sunulmaktadır. Böylece Alman çocukları kültürler arası ilişkilerde tecrübe kazanmakta ve farklılıklara karşı daha açık ve hoşgörülü olabilmeye, ön yargıları daha kolay tanıyabilme ve böylece ortadan kalkmalarına katkıda bulunma, daha iyimser bir bakışla da kendilerinde önyargı oluşmaması özelliğini kazanmaktadır. Arkadaşlık yolu ile ortak ve farklı yönleri birlikte yaşayarak tecrübe etme fırsatı kazanmaktadır.

Peki bu modelin diğer hedefleri nelerdir?

Bu konuyla ilgili bilimsel çalışmaların çoğu göstermiştir ki, iki dilde eğitim ve gelişme okulda verildiği ve teşvik edildiği sürece Türk çocukları her iki dilde daha kolay öğrenmekte ve başarılı olmaktadır⁴¹. Bu gerçekten hareketle iki dilli eğitimin amacı işlevsel açıdan dengelenmiş bir iki dilliliğin teşvik edilerek geliştirilmesidir. Yani, kendilerine özgü kullanım alanlarında birinci ve ikinci dile en iyi şekilde hakim olma bu modelin en temel amaçlarından birisi olarak gözükmektedir. Diğer önemli bir amaç ise, öğrencileri 6. sınıf sonunda 2. kademenin gerektirdiği yeterli Almanca bilgisine ulaştırmak ve de Türk yazı dili ve kültürünün özelliklerini edindirmek.

⁴¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Nehr, Monika, Birnkott-Rixsius, K., Kubat, L., und Mausch, L. (1988): *In zwei Sprachen lesen lernen- geht es denn das? Erfahrungsbericht über die koordinierte zweisprachige Alphabetisierung*. Weinheim/Basel: Beltz-Verlag.

Alman çocukları komşu dili olan Türkçe ile tabii bir ortamda doğrudan irtibata geçtikleri için bu dili daha ileri seviyede öğrenme imkânına kavuşmaktalar. Ayrıca, bir yabancı dilin küçük yaşta öğrenilmesi, daha sonra öğrenilecek diğer yabancı dillerin daha kolay öğrenilmesini sağlamaktadır⁴². Zira öğrenilen ilk yabancı dil sayesinde öğrenciler zihinlerinde kendilerine özgü bir yabancı dil öğrenme yöntemi oluşturmakta, bu konuda tecrübe kazanmakta ve öğreneceği diğer yabancı dillerde ise bu yöntem ve tecrübelerden faydalanmaktadır. İki dilli eğitimin diğer bir avantajı da özellikle sosyal çevreyi ve atmosferi değiştirmesidir. İki dilli eğitim ve her iki dilin de aynı derecede önemsenmesi sayesinde yabancı çocuklarının yabancılık duygusundan ve kendilerinin ikinci sınıf vatandaş olarak değerlendirildikleri psikolojisinden kurtuldukları gözlemlenmiştir. Böylece, hem gerçek anlamda kültürler arası eğitimin gerekleri yerine getirilmiş olmakta hem de yabancı çocukların Alman toplumuna uyumu daha kolay sağlanmış olmaktadır.

2.4 Değerlendirme ve Öneriler

İki dilli eğitim modelinin her iki grup çocuklarına sağladığı olumlu katkılar yanında, uygulanmasında bazı zorluklarla karşılaştığı da bir gerçektir. Bunlardan en önde geleni, modelin özüne ve amacına uygun Türkçe ve Almanca dillerinde eğitilmiş öğretmenlere ihtiyaç bulunmasıdır. Bu ihtiyaç diğer diller için de geçerlidir. Bu bağlamda söz konusu eksikliği gidermek amacıyla Berlin Eğitim Senatörlüğü tarafından sürekli hizmet içi eğitim faaliyetleri yürütülmektedir⁴³. Ancak bu geçici bir çözüm olabilmekten ileri gidememektedir. Esas önemli nokta, iki dilli eğitim konusunda yeni öğretmenler yetiştirecek bölümlerin üniversitelerde bulunmaması, gelecek için yeni öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunda alt yapı eksikliğidir. Bu çerçevede özellikle Almanya'nın değişik üniversitelerinde ve özel olarak da Berlin üniversitelerinde öğretmenlik ve eğitim bilimleri alanlarında okuyan Türk öğrencilerden öğretmen olarak faydalanma yoluna gidilmektedir. Ancak, Almanya'da yetişmiş, Türk eğitim sistemi içinden gelmemiş, yazılı kültür ve Türk dilinin özelliklerini tam olarak kavrayamamış, bu konularda akademik bir eğitim almamış öğretmenlerin Türkçe ve Türk kültürü açısından Berlin modelinin amaçlarının gerçek-

⁴² Ernst Apeltauer, *Grundlagen des Erst- und Fremdspracherwerbs. Eine Einführung*, Berlin: Langenscheidt, 1997, s. 25.

⁴³ Bu çerçevede bu makalenin yazarı da 20 Eylül 2001 tarihinde Berlin Eğitim Senatörlüğü'nün düzenlemiş olduğu *İki Dilli (Almanca-Türkçe) İlk Okuma-Yazma seminerine* katılmış ve Türkiye'de Türkçe eğitimi konusunda bilgiler vermiştir. LISUM (Landesinstitut für Schule und Medien) Berlin/Almanya.

leşmesinde ne derece katkı sağlayabilecekleri başka bir tartışma konusudur. Kanaatimizce, bu konuda Türk Milli Eğitim Bakanlığı'na önemli bir görev düşmektedir. Nitekim Türkçe-Almanca Avrupa Okulu yetkililerinin ifadesine göre, diğer Avrupa okullarında ilgili devletler öğretmenlerini kendileri tayin etmişlerdir. Örneğin, Yunanca-Almanca Avrupa okulunda ders veren Yunanca öğretmenleri Yunanistan Eğitim Bakanlığı görevlendirmiş ve koordinasyonu sağlama görevini de bunlar üstlenmiş durumdadır. Almanya'da diğer yabancı ülkelere göre en fazla vatandaşa sahip olan ve 2000 yılı resmî istatistiklerine göre sadece Berlin eyaletinde 33605 ve Almanya genelinde ise 1997 yılı resmî verilerine göre 403.574 öğrencisi bulunan Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu insanların geleceği adına bir şeyler yapması kaçınılmazdır. Çünkü yine resmî verilere göre Almanya'da yaşayan Türklerin diğer yabancılara ve Almanlara oranla daha düşük eğitim veren okullarda yoğunlaştığı, büyük bir kısmının bu okul türlerinden diploma almadan ayrıldıkları, diploma alabilenlerin ise, okul bitirme derecelerinin düşük olması nedeniyle her hangi bir meslekî eğitim veren okula devam edemedikleri görülmektedir⁴⁴.

Bir çözüm olarak, daha önceki bölümde de belirtildiği üzere, üniversitele-
rimizin Almanca öğretmenliği bölümlerinden mezun olan ve okullarda ihtiyaç
olmadığı gerekçesiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geçtiğimiz yıllar iç-
sinde (1990-2000) Almanca öğretmeni olarak değil de sınıf öğretmeni olarak
atamaları yapılan Almanca öğretmenlerinin yurt dışındaki okullarda Türkçe
öğretmeni olarak görevlendirilmeleri son derece faydalı olacaktır. Bir çoğu
Almanya'da doğmuş, Alman okul sistemini ve toplumsal hayatını tanıyan, dil
problemi bulunmayan bu öğretmenlerin söz konusu okullarda yapacakları
hizmet, anayasamızın devlete yüklediği görevlerin daha etkin bir biçimde ye-
rine getirilmesine katkıda bulunacaktır.

⁴⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Çakır, *Göçün Kırkıncı Yılında Almancanın İkinci Dil Olarak Edinimini Etkileyen Kültürlerarası Olgular*, Köln: Kleinkamp Druck, 2001, s. 1-5.

K a y n a k  a

- Akpınar, Ünal “Zur Schulsituation der Kinder ausländischer Arbeitnehmer”, *Zur Integration der Ausländer im Bildungsbereich-Probleme und Lösungsversuche* 40, Hrsg. von Langenohl-Meyer; Wöneskes; Bendit; Blasko; Akpınar; Ving. München: Juventa Verlag, 1979.
- , v.d. *Pädagogische Arbeit mit ausländischen Kindern und Jugendlichen*, München: Juventa Verlag, 1977.
- Adalı, Oya “Anadili Olarak Türkçe Öğretimi”, *Türk Dili*, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Sayı 379, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983.
- Apeltauer, Ernst, *Grundlagen des Erst- und Fremdsprachenerwerbs. Eine Einführung*, Berlin: Langenscheidt. 1997.
- Baytekin, Çetin *Yurt Dışında Öğrenim Gören Öğrencilere Uygulanan Türk Dili Öğretimi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- , “Hesapta Silinip Gitmek de var Almanlaşmak da”, *Milliyet Gazetesi* Berlin eki, 22 Nisan 1985.
- Binyazar, Adnan, “Anadili Öğretiminde Yazınsal Alanlara Açılım”, *Türk Dili*, Dil Öğretimi Özel Sayısı, Sayı 379;380, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983.
- Birlikte Öğrenelim- Voneinander Lernen* Neubearbeitung von Ursula Rasch;Brigitta Schnell; Ertuğrul Mut; Latife Şahin, 3. völlig überarbeitete Aufl. Berlin: BİL-Berliner Istiut für Lehrerfort- und weiterbildung und Schulentwicklung, 1999.
- Çakır, Mustafa *Göçün Kırkıncı Yılında Almancanın İkinci Dil Olarak Edinimini Etkileyen Kültürlerarası Olgular*, Köln: Kleikamp Druck, 2001.
- Deutsch-Türkische Europa-Schule- Türkçe-Almanca Avrupa Okulu-* tanıtım broşürü, Berlin: Motif Ofset, November 2000.
- Freire, P., *Pädagogik der Unterdrückten*, Reinbek:Rowohlt, 1972.
- <http://www.Aziz-Nesin-Grundschule.de>
- Kantemir, Enise, “Orta Öğretimde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimine Genel Bir Bakış”, *Orta Öğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sorunları*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1986.
- Nehr, Monika, Birnkott-Rıksius, K., Kubat, L., und Mausch, L. *In zwei Sprachen lesen lernen- geht es denn das? Erfahrungsbericht über die koordinierte zweisprachige Alphabetisierung*, Weinheim/Basel: Beltz-Verlag, 1988.
- Nehr, Monika, Karajoli, Edeltraud, *Expertise on Bilingual literacy Education of Turkish Schoolchildren in Berlin*, Council of Eorope. Confidence Building Measures. Final Report. Berlin: November, 1995.

- Neumann, Ursula, "Federal Almanya'daki İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları*, (Çev. İnci San), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi., 1979.
- Pfundt, Helga, "Muttersprachliches Weltbild und die Entwicklung wissenschaftlicher Vorstellung." *Der Deutschunterricht*, Hrsg. von Wilhelm Dehn, Hartmut Eggert, u.a. Jahrgang 34. 1/82. Klett Verlag, 1982.
- Sezgin, Osman, *Üçüncü Neslin Eğitimi*, İstanbul 1991.
- , "Avrupa'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi", *Batı Avrupa Türkleri. Federal Almanya'da 30. Yıl*, Frankfurt 1992, s. 47-54.
- Schwenk, Helga, "Fachdidaktische Zielsetzungen für den Türkischunterricht in Deutschland", *Türkisch als Muttersprache in der Bundesrepublik Deutschland. Schulbücher und Unterrichtskonzepte zwischen zwei Kulturen*, Band 49. Hrsg. Von Kerser, Pingel, Graunschweig: George Eckart Institut für internationale Schulbuchforschung, 1987.
- Türkiye-Almanya Daimi Karma Kültür Komisyonu 16. Toplantısı Protokolü*, Berlin: 21-23 Şubat 2001, Madde 6-7.
- Vorläufiger Rahmenplân für Unterricht und Erziehung in der Berliner Schule Türkisch als 1. Fremdsprache. Klassenstufe 5-10*. Berlin: Der Senator für Schulwesen, 1982.
- Vorläufiger Rahmenplân für Unterricht und Erziehung in der Berliner Schule Türkisch als 2. Fremdsprache. Klassenstufe 7-10*. Berlin: Der Senator für Schulwesen, 1979.
- Vorläufiger Rahmenplân für Unterricht und und Erziehung in der Berliner Schule, Gymnasiale Oberstufe. Fach: Türkisch*. Berlin: Senatsverwaltung für Schule, Berufsbildung und Sport, 1991.
- Yurt Dışındaki İşçi Çocukları İçin Türkçe-Türk Kültürü ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999.
- Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999.
- Zweisprachige Alphabetisierung und Erziehung in der Berliner Grundschule* Berlin: BİL-Berliner Institut für Lehrerfort- und -weiterbildung und Schulentwicklung, 1999.

“THE EDUCATION OF THE CHILDREN OF IMMIGRANT TURKISH WORKERS IN WESTERN EUROPE (BILINGUAL EDUCATION AND BERLIN MODEL): PROBLEMS AND SUGGESTIONS FOR SOLUTION”

Abstract

As it is a well-known fact, this year is the 40th anniversary of Turkish workers' migration into the Western Europe, especially into Germany which began in the 1960s and is still going on. Turkish immigrant workers have faced many problems for the last four decades and some of these problems are still playing a crucial role in their lives. One of the major problems Turkish immigrants have been dealing with is Turkish children's education. This paper consists of two parts. The first part is devoted to the answer of the following questions: Who teaches Turkish language and culture to Turkish students living abroad and how are these lessons offered to them? The majority of the Turkish students attend schools in Berlin, in Germany, therefore the statistical data offered in the first part concerns with the schools located in Berlin. The second part dwells on the conditions giving rise to the foundation of Turkish-German State School which is also called as 'Berlin model' and offers a bilingual education.. The aims of this school, the general framework of its educational policy and also the extent of achievements of the students attending this school are discussed in the second part. Some evaluations and suggestions concerning the discussions are offered at the end of each part.

Keywords

Turkish language teaching in Western Europe, bilingual education, 'Berlin Model', harmony, multiculturalism, foreign language teaching.

